

○ otrocih razbitih družin

Sara Topolovec

Statistika je znana vsem: tretjina zakonov se dandanes konča z ločitvijo in v približno polovici razhodov so udeleženi tudi otroci. Niti ni težko predvideti, da ima ločitev gotovo določene posledice na udeležence, starše in predvsem otroke.

Stereotipno si zlahka predstavljamo, da se ločitev zgodi v zakonih in družinah, za katere so značilni konflikti, slaba komunikacija in pomanjkanje sodelovanja vendar pa to ne drži nujno za vse tovrstne zakone; nekateri se tudi odločijo za ločitev zaradi postopnega zmanjševanja ljubezni in vzajemnega spoštovanja ali zaradi razlik v življenjskih stilih in vrednotah (Kelly, 1987).

Ločitev prinese v življenje kar nekaj sprememb, čeprav je ne moremo jemati zgolj kot izoliran dogodek, temveč gre bolj za zaporedje različnih izkušenj (Hetherington, 1979); od dogodkov, ki prehodijo, prek dejanske ločitve in še do prilagajanja na novo življenje po ločitvi. Gre za nekakšen premik od situacije pred ločitvijo k dezorganizaciji, medtem pa člani družine preizkušajo različne uspešne in neuspešne mehanizme spoprijemanja (ibid.). Nekaj let po ločitvi se lahko starši tudi ponovno poročijo, kar pomeni še dodatne spremembe v družinskem funkcioniranju (ibid.). Otroci se morajo torej spopasti z dodatnimi razvojnimi zahtevami poleg običajnih (gl. Wallerstein in Blakeslee, 1989, v Schick, 2002).

Večina otrok seveda ne pričakuje ločitve staršev, četudi so bili pred njo opazni konflikti (Kelly, 1987), in čeprav je razhod zares lahko najboljša rešitev za destruktivne družinske odnose, ga skoraj vsi otroci doživijo kot bolečega (Hetherington, 1979). Najpogostejši odzivi na ločitev so jeza, strah, anksioznost, žalost, depresivnost in krivda (Hetherington, 1979; gl. Kelly, 1987). Pojavijo se lahko tudi motnje v koncentraciji v šoli, distres zaradi izgube stika z enim od staršev, konflikti povezani z zvestobo staršem, preokupiranost s spravo idr. (gl. Kelly, 1987).

Mnogo odkritij kaže, da bi otroci razbitih družin lahko imeli posebno dispozicijo za vedenjske probleme (Lehmkuhl, 1991, v Schick, 2002), a nekako se zdi, da medtem ko nekateri otroci kažejo resne motnje v razvoju, se za druge zdi, da prebrodijo turbulentno ločitev in stresne posledice in postanejo kompetentni, funkcionalni posamezniki (Hetherington, 1979).

Tretjino mladoporočencev v prihodnosti čaka ločitev. (Foto: Sanja Metličar)

Dvomov in nasprotnih mnenj je veliko. Edwards (1987, v Amato in Keith, 1991) meni, da večina otrok okrevajo z le nekaj trajnimi negativnimi posledicami, Krantz (1988, v Amato in Keith, 1991) je opozoril na grožnjo psihosocialnemu prilagajanju otrok, Emery (1988, v Amato in Keith, 1991) pa je sicer ugotovil povezanost ločitve s številnimi negativnimi izidi, vendar je zaključil, da ni ogromno otrok razbitih družin, ki bi imeli resne probleme. Tudi Warren (1987, v Schick, 2002) je ugotovil, da večina otrok ne kaže klinično relevantnih problemov, po drugi strani pa sta J. S. Walerstein in J. M. Lewis (2004) zaključili, da ločitev ni le akuten stres, od katerega otrok okrevajo, ampak je izkušnja, ki spreminja življenje.

Ugotavljali so, da naj bi se pojavljali negativne posledice v povezavi z vedenjem, čustvi, samospoštovanjem, akademskimi uspehi in psihosomatskimi motnjami (gl. Schick, 2002). Otroci iz razbitih družin naj bi kazali več antisocialnega in impulzivnega vedenja, več neubogljivosti in agresivnosti, več odvisnostnih vedenj, anksioznosti in depresivnosti, več težav v medvrstniških odnosih in več problematičnih vedenj v šoli. Čutili naj bi se tudi bolj zavrjnene in videli domače okolje v bolj negativni luči (Hetherington, Cox in Cox, 1982, v Kelly, 1987).

Seveda je vzroke posledic težko iskati zgolj v ločitvi per se. Mnogi poudarjajo, da ni uniformnih ali tipičnih učinkov ločitve (gl. Kardas in Langenmayr, 1996, Lehmkuhl, 1991, oboje v Schick, 2002), in na reakcije otrok na razhod vplivajo tudi številni medii-

rajoči procesi in dejavniki, npr. spol in čas od ločitve. Verjetno je tudi, da temperamentne razlike, pretekle izkušnje otroka, kontekst, otrokov razvojni status in drugi dejavniki vplivajo na individualne razlike v spoprijemanju z ločitvijo, npr. temperamentno težavnost otroci naj bi bili manj prilagodljivi na spremembe in bolj ranljivi (Chess idr., 1968, Graham idr., 1973, Rutter, v tisku, vse v Hetherington, 1979).

Posledice ločitve so odvisne tudi od starosti. Mlajši otroci so bolj odvisni od staršev in so bolj omejeni na domače okolje, tako da so odzivi na ločitev in spoprijemanje z njo verjetno nekoliko drugačni od starejših otrok ali mladostnikov. So manj sposobni pravilno oceniti situacijo, motive in občutja svojih staršev, lastno vlogo v ločitvi in možne izide; zaradi tega verjetneje krivijo same sebe (Hetherington, 1979). Po drugi strani pa imajo starejši otroci in mladostniki v primeru boleče domače situacije možnost zateči se k zunanjim virom, ki jim lahko nudijo zadovoljstvo, npr. soseska, vrstniki ali šola. Ločene matere se bodo tudi verjetneje zanašale na starejše otroke ali mladostnike za čustveno oporo in za pomoč pri praktičnih problemih. Tako je precejšen pritisk za te otroke, da delujejo na zrel in samostojen način v razmeroma zgodnji starosti (Hetherington, 1979).

Najpomembnejše posledice ločitve, ki naj bi bile vzrok za probleme pri otrocih, pa so združene v tri kategorije: poslabšan ekonomski položaj, odsotni starš in družinski konflikt.

Ekonomске spremembe

Po ločitvi je pogost poslabšan ekonomski položaj. Ta pogled na posledice ločitev predvideva, da naj bi bile ekonomske težave odgovorne za zmanjšano blagostanje otrok. Ekonomska stiska lahko negativno vpliva na otrokovo zdravje (Williams, 1990, v Amato in Keith, 1991), prav tako si lahko revnejše matere ne morejo privoščiti privatnih učnih ur, učnih pripomočkov, knjig, računalnikov idr., ki vzpodbujajo otrokove akademske uspehe, omejeni ekonomski viri pa lahko vplivajo tudi na to, da se družina preseli v manj prijazne predele mesta (McLanahan, 1989, v Amato in Keith, 1991). Ekonomske spremembe lahko prav tako stigmatizirajo otroka (Foydanoff in Majka, 1988, v Amato in Keith, 1991). Vendar pa npr. Guidubaldi in dr. (1983, v Amato in Keith, 1991) te perspektive niso potrdili, saj je bilo blagostanje ločenih otrok še vedno nižje tudi po izenačenju prihodka, zato najverjetneje ekonomski slabši položaj ni edina razlaga za vpliv ločitve na otroke.

Konflikt

Konflikt med starši naj bi bil eden izmed najpomembnejših mediatorjev (gl. npr. Amato, 1993, Amato in Keith, 1991, Block idr., 1986, vse v Schick, 2002). Intenziven in pogost konflikt je stresen in je povezan s slabšo psihološko prilagojenostjo pri otrocih tako iz celih kot ločenih družin (Emery, 1982, v Kelly, 1987) ter tako pred kot med ter po ločitvi (Amato in Keith, 1991). Medstarševsko sovraštvo oblikuje neprijetno okolje, v katerem otrok doživlja stres in negotovost (Maccoby in Martin, 1983, v Amato in Keith, 1991). Ima negativen učinek na otrokov razvoj, kar pogosto povzroča čustvene motnje, fizične simptome, zmanjšano samospoštovanje in vedenjske probleme (gl. npr. Camara in Resnick, 1989, Johnston idr., 1989, oboje v Schick, 2002). Za otrokovo duševno zdravje je pomemben tudi način, na katerega je konflikt razrešen oziroma kako se starši spoprimejo z njim (Camara in Resnick, 1988, v Schick, 2002). Ločitev je seveda boljša rešitev v primeru intenzivnega konflikta med staršema kot vztrajanje v destruktivnem zakonu (Amato in Keith, 1991).

Odsotni starš

Tradicionalno je zakoreninjeno mnenje, da če so starši pomembni viri otrokovega razvoja, je dvostarševska družina boljše kot enostarševska. Kadar otroka vzgaja en starš, bi torej naj prišlo do socializacijskih deficitov (Amato in Keith, 1991). Pri ločitvi je vsaj delna izguba vsaj enega od staršev neizogibna – četudi je skrbništvo deljeno, je dostopnost vsakega od staršev omejena, predvsem pa pri pri skrbništvu enega starša pride do zmanjšanja kakovosti in količine kontakta med otrokom in neskrbniškim staršem (Amato, 1987, Furstenburg in Nord, 1985, White idr., 1985, vse v Amato in Keith, 1991). To je tudi primarni negativni aspekt ločitve, o katerem poročajo otroci (Hetherington idr., 1982, Kurdek in Berg, 1983, Wallerstein in Kelly, 1980, Warshak in Santrock, 1983, vse v Kelly, 1987). Bolj kot pogostost obiskov pa naj bi bila za prilagajanje pomembna stabilnost v kontaktu (Isaacs, 1986, Kelly, 1987).

Pogosto pa je tako, da morajo tudi starši skrbniki delati in so tako omejeni glede količine časa in energije, ki ga lahko namenijo otroku (Brandwein, Brown in Fox, 1974, Amato in Keith, 1991). Če starš skrbnik prične delati šele v času ločitve ali kmalu po njej, predšolski otroci to pogosto doživijo kot dvojno izgubo obeh staršev, kar vodi do večjih vedenjskih proble-

O otrocih razbitih družin. (Foto: Sanja Metličar)

mov (Hetherington idr., 1978, v Hetherington, 1979). Starši so lahko preokupirani z lastno depresivnostjo, jezo in emocionalnimi potrebami, čeprav ponavadi okreva v enem letu po ločitvi (Hetherington, 1987). Mnogi otroci takoj po ločitvi torej izkusijo manjšo pozornost staršev, manj pomoči, nadzora nepredvidljivo skrb ipd., kar lahko vodi do zvečanja težav (ibid.).

Obstaja pa nekaj provokativnih odkritij, da naj bi bili dečki bolj ranljivi za neugodne učinke ločitve (Hetherington, Cox in Cox, 1982, v Kelly, 1987). Pri deklicah so motnje v socialnem in emocionalnem razvoju precej izginile v dveh letih po ločitvi (čeprav se pa lahko povrnejo v času adolescence v obliki motenj v heteroseksualnih odnosih) (Hetherington, 1972, v Hetherington, 1979). Pri dečkih naj bi se pogosteje pojavljali vedenjski problemi v medosebnih odnosih doma in v šoli z učitelji in vrstniki. Morda je izguba očeta bolj stresna za dečke kot za deklice in je zanje tudi pomembnejše, da imajo moški model za imitacijo, sicer lahko pride do motenj v spolnem tipiziranju (Hetherington, 1979). Ugotavljali pa so tudi, da je vzrok lahko tudi drugod. Dečki naj bi bili namreč verjetneje izpostavljeni starševskim bitkam in so pogosteje soočeni z nekonsistentnostjo, negativnimi sankcijami in nasprotovanjem s strani staršev, predvsem mater po ločitvi (Hetherington, 1979). Dečki so torej lahko izpostavljeni večjemu stresu, frustraciji in agresivnosti in imajo manj podpore. Pomembna pa je ugotovitev (npr. gl. Amato in Ketih, 1991, Schick, 2002, Zaslow, 1988, v Schick, 2002), da naj bi pravzaprav ujemanje v otrokovem in starševem spolu bilo poglavitno in bi naj bilo skrbništvo nasprotnega spola (npr. mati in sin) problematično.

Viri in literatura

- Amato, P. R. in Keith, B. (1991). Parental Divorce and the Well-Being of Children: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26-46.
- Hetherington, E. M. (1979). Divorce: A child's perspective. *American Psychologist*, 34(10), 851-858.
- Kelly, J. B. (1987). Longer-Term Adjustment in Children of Divorce: Converging finding and implications for practice. *Journal of Family Psychology*, 2(2), 119-140.
- Schick, A. (2002). Behavioral and emotional differences between children of divorce and children from intact families: Clinical significance and mediating processes. *Swiss Journal of Psychology*, 61(1), 5-14.
- Wallerstein, J. S. in Lewis, J. M. (2004). The unexpected legacy of divorce: Report of a 25-year study. *Psychoanalytic Psychology*, 21(3), 353-370.

Ekonomske spremembe - vzrok težav pri otrocih.
(Foto: Sanja Metličar)